

Edebiyat ile Felsefe Arasındaki İlişki

Felsefe ve Edebiyat İlişkisi

Güzel sanatların bir kolu olan edebiyat ile sistematik ve soyut bir düşünce disiplini olan felsefe arasında yakın bir ilişki vardır. Hem felsefenin hem de edebiyatın merkezinde insan vardır. Her ikisinin de en önemli malzemesi dildir, bazı durumlarda edebiyatçılar verdikleri eserlerde fikirlerini dile getirdikleri için felsefe biliminden faydalanır. Bütün bunlar **edebiyat ve felsefe arasındaki ilişkinin** ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.

Felsefenin geçmişine göz attığımız, pek çok felsefecinin edebi bir üslupla düşüncelerini dile getirdikleri dikkati çekmektedir. İlkçağ felsefecilerinden bir kısmı fikirlerini manzum biçimde dile getirmişlerdir. Platon, Nietzsche, Schopenhauer gibi filozoflar aslında büyük şairlerdir. Ancak bazı çok iyi felsefeciler de vardır ki edebiyat ile bir bağı olamamıştır. Mesela Kant ve Aristoteles gibi filozoflar kullandıkları üslup ve dil açısından iyi bir edebiyatçı olamamışlardır.

Yukarıdaki emsaller bizlere şunu kanıtlamaktadır: Mükemmel bir felsefeci olabilmek için iyi bir şair veya edebiyatçı olmak mecburi değildir. O halde bir felsefeciyi felsefeci yapan, edebi ve estetik değerlerin ötesinde diğer nitelik ve değerlere gereksinim duyulmaktadır. Herhangi bir **edebiyat** eseri de bir fikrin ürünüdür ancak her fikir, felsefi olmadığı için bir düşünüşün felsefi olabilmesi için felsefi temellendirmelere uygun düşmesi gerekmektedir.

Aşağıdaki metin söyleşi üslubuyla yazılmıştır, Afşar Timuçin, Felsefe ve Edebiyat adlı yazısında felsefe ile edebiyat ilişkisini yalın bir anlatımla ortaya koymuş, okuyucuları sıkmadan kendi bireysel fikirlerini dile getirmeyi hedeflemiştir.

FELSEFESİZ EDEBİYAT EDEBİYATSİZ FELSEFE OLUR MU YA DA OLMALI MI?

Şu duyguya siz de ikide bir kapılmaz mısınız: Felsefenin yerinde gözü var edebiyatın, ikide bir bilgiçlik taslaması ondandır. O duygunun öbür yüzü size şunu söyler: Felsefe edebiyata özenmeden edemez. Bu ikincisi her yerde, her durumda geçerli değil. Mıh gibi bir dille yazan filozoflara ne demeli?

Felsefenin çokbilmişliği edebiyatın yumuşaklığına uyar mı? Gene de bu ikisi yani edebiyatla felsefe yakın durur birbirine. Edebiyat felsefe tadı verir çok yerde, felsefe de edebiyata çalar zaman zaman. Edebiyatta felsefeyi, felsefede edebiyatı bulduğumuzda uygar insanın gerekli bütünlüğüne kavuştuğunu, bütünsel insana yaklaştığımızı duyarız.

Bu ikisi zaman zaman birbirlerine uzak dursalar da hatta zaman zaman birbirlerinin can düşmanı gibi görünseler de birbirlerine sen karışma der gibi baksalar da birbirlerinin az çok bağımlısı gibidirler. Felsefesiz edebiyat kim ne derse desin kaba saba bir yönelimin ürünüdür, edebiyatsız felsefe de bir çokbilmişlik bildirisinden başka bir şey değildir, ikisi arasında besbelli bizim çok zaman gözden kaçırdığımız, alttan alta oluşan bir ilişki var, bizim bir bakışta göremediğimiz bir şeyler var. İyi felsefe aynı zamanda iyi edebiyattır, iyi edebiyat da her zaman iyi felsefedir. Düşünmeyen sanat ve inceliksiz düşünce kendini bilen kişiyi ürkütür. Felsefesiz edebiyat da edebiyatsız felsefe de bir sakatlanmışlık belirtisidir. Bu ikisini kökten ayrı şeyler diye düşündüğümüz zaman gerçeklikle tersleşmiş olmaz mıyız? Onlar tarih boyu çok zaman birbirlerinin yerini doldurmaya hazır olmuşlardır.

Ne zaman felsefenin ayağı sürçse edebiyat bir bilge görünümü almaya başlar, giderek filozoflaşır, hatta hiç çekinmez felsefenin temel sorunlarını tartışmaya girer. Gün olur bir felsefe yapıtında yaman bir edebiyat inceliği bulursunuz. Çok zaman şakacıdır edebiyat, onun şakaları altında gözünü budaktan esirgemez bir felsefe gizlidir. Pantagruei'in ve Gargantua'nın serüvenleri, daha önce Divina Commedia ve Decameron, hatta Luther'in iki defa Almancaya çevirdiği Kutsal Kitap birer düşünce ve sanat ürünü değil midir? "Onları meyvalarından tanıyacaksınız." der Matta İncili. Fransız dilinin henüz olgunlaşmadığı zamanlarda yazılmış olan, bir dil tadı vermese de bir edebiyat tadı vermekten geri kalmayan o güzelim Denemeler sağlam bir felsefe kitabıdır, henüz Bacon'un ve Descartes'in ortalarında görünmediği zamanlarda, henüz Pascal'ın ve Leibniz'in ortalarında görünmediği zamanlarda felsefenin bütün yükünü yüklenmiştir. Evet, düşünür Montaigne'in tüm yaşam deneyimlerini kucaklayan Denemeler edebiyat açısından baktığımızda düpedüz felsefedir, felsefe açısından baktığımızda da en güzelinden edebiyattır. Eskiçağ düşünce geleneğini Yeniçağ'a bağlayan bir köprüdür, Epikuros'u, Pyrhon'u, Stoa okulunu koca bir Ortaçağ'ın üzerinden aşırarak bu yana iletir. İyi bir edebiyat da iyi bir felsefe de gelişmiş bir dil bilinci üzerine oturur. (...)

Anlatım olanaklarını sonsuza doğru zorlayan gelişmiş bir dil edebiyata ne kadar gerekirse felsefeye de o kadar gereklidir. Felsefenin dili de edebiyatın dili kadar incelikli olmak zorundadır. İncelikli dil de öncelikle bize edebiyatı düşündürür. Yaşamın o gündelik akışında bile bu ikisi yani edebiyatla felsefe sık sık buluşurlar, bir buluşur bir ayrılırlar. (...)

Edebiyattaki felsefenin ve felsefedeki edebiyatın anlamını iyi kavrayamayanlar edebiyat yapmak ya da felsefe yapmak adına edebiyatı, edebiyat olmaktan ve felsefeyi felsefe olmaktan çıkarırlar. Felsefenin zaman zaman yapmacıklık tavırlara bürünmesi, edebiyatın da zaman zaman uydurma bir bilgelikle donanması bundandır. (...)

Felsefe yapmak anlatmaktır, sanat yapmak duyurmaktır. Gerçekte yalnız edebiyat değil, tüm sanatlar felsefeye yoğrulmuştur, ne var ki onlardaki felsefe bizim felsefe adıyla bildiğimiz felsefe değildir. Düşünen edebiyat başkadır, içine felsefe konmuş edebiyat başkadır. Gerçek edebiyat felsefeye donanmıştır da resim, müzik, yontu felsefeye donanmış değil midir? Genelde resimdeki, müzikteki, yontudaki felsefeyi görmeyiz de edebiyattaki felsefeyi görürüz: Felsefe de edebiyat da şöyle kabaca baktığımız zaman, önünde sonunda söz'e dökülmüş düşünceden başka bir şey değillerdir. Ancak sanattaki ya da özel olarak edebiyattaki düşünsellik ile felsefedeki düşünsellik aynı cinsten değildir. (...)

Düşünme alışkanlığı edinememiş pek çok kimse okuma alışkanlığını sürdürürken edebiyatta içkin olan felsefeyi görmeden ya da göremeden sürdürür. Pek çok kimse roman okumayı olay kovalamak diye algılar. **Roman** ilginç olaylardan örülmüştür. Pek çok okuyucu bu yüzden romanın dokularına sinmiş olan düşünselliği, bazen bir fırça vuruşuyla ortaya konulan düşünselliği sezmez bile. Karamazov Kardeşler'deki olay örgüsü de Suç ve daki olay örgüsü de Madam Bovary'de olay örgüsü de çok ilginçtir. Kendinizi bırakırsanız olayların akışına kapılıp giderseniz tehlike oradadır işte. Bunu yaparsanız asıl insan gerçeğinin Dimitri'nin vurdulu kırdılı davranışlarında, İvan'ın çok tutarlı görünen tutarsızlıklarında, Alyoşa'nın dinginliğinde olduğu kadar hatta onlardan çok Staretz Zosima'nın bilgeliğinde, yüzbaşının ve ölen oğlunun onur savaşımında olduğunu görürsünüz. Elbet romanlarda açık filozofluklar da vardır, ancak bunların romancılarla değil de onların kişileriyle ilgili filozofluklar olduğunu unutmamak gerekir. Romancı çözmez, çözüm gerekiyorsa onu roman kişisine yaptırır. Roman doğrudan doğruya hiçbir şeyi çözmez. O bir görme ve gösterme düzeneğidir. (...)

Edebiyatla felsefenin tarihten bu yana evrensel insan düşüncesini birlikte dokumuş, birlikte örmüş, birlikte işlemiş olduğunu görmemek için kör olmak gerekir. Aristoteles'te edebiyat pek yoktur, tamam ama Platon filozof olmadan önce edebiyat adamıdır. Aristoteles kesin bir biçimde

belirleyicidir, düşünce kıvraklığı Platon'un işidir. Yürüyelim bu yana doğru. Lucretius Cams şair mi filozof muydu? Gene yürüyelim bu yana. Aydınlanmacılar bir yandan felsefenin edebiyatçıları öte yandan edebiyatın felsefe adamları değiller miydi? (...)

Tüm aydınlanma düşünürleri çok sıradan felsefe adamlarıdır. Felsefelerini edebiyata katık etmeselerdi yazdıkları şeyler bize çok bir şey anlatmayacaktı.